

Paár Ádám

Akarjuk-e a svéd modellt?

A magyar választópolgár mi mást válaszolhatna a címben szereplő kérdésre, mint hogy igen. Ha választópolgárunk semmit nem tud a hazai közbeszédben svéd modell néven hírhedtté vált névleges egyéni számlás nyugdíjrendszer tartalmáról, akkor könnyű szívvel szavaz igennel. Önmagában a svéd modell kifejezés ugyanis pozitív konnotációt hordoz: a szóösszetétel hallatán a jóléti szolgáltatásokat minden állampolgár számára alanyi jogon és magas színvonalon biztosító, erősen közösségi és egalitárius szemléletű, klasszikusan a skandináv régió országaira jellemző ún. szociáldemokrata típusú jóléti rendszer, illetve ennek egyes elemei valószínűleg előbb jutnak a választópolgár eszébe, mint a nyugdíjasokat érintő érdeksérelem fogalma. Legalábbis a Svédországról és a svéd jóléti rendszerről a hazai közvéleményben élő sztereotípiák alapján így gondolnánk.

A fenti példa jól mutatja, hogy nem is olyan könnyű feladat lefordítani a választók nyelvére a svéd modell tartalmát. A pozitív hangulatú kifejezés elfedi a lényegét, nevezetesen azt, hogy a nyugdíjrendszer átalakításáról van szó, nem pedig a speciális történelmi és társadalmi körülmények hatására kialakult, és többszöri reformperióduson keresztülment svéd jóléti rendszer adaptálásáról. Így viszont a lakosság jelentős része nem is érti, hogy a Fidesz és az MSZP pontosan miféle veszéllyel szemben kívánja megvédelmezni a nyugdíjasokat.

A Fidesz és az MSZP egymás ellenében kezdeményezett petíciója azt jelzi, hogy a magyar közéletben a szakpolitikai kérdések nyílt megvitatása szinte lehetetlen anélkül, hogy a pártok szavazatmaximáló érdeke felül ne írná a szakmai érveket. Az aláírásgyűjtési kampány egyúttal intő példa arra is, hogy a pártok hogyan manipulálnak a közvetlen demokrácia eszközeivel (és eszméjével), ha érdekük úgy kívánja. A nagy pártok csörtéje közepette a fejét kapkodó választópolgár aligha érti, hogy mihez is kéri a támogatását, mert a pártok kommunikációja mindent megtesz azért, hogy sűrű homályba burkolja a nyugdíjrendszer

jövőjéről szóló koncepciókat. A január végétől elindult aláírásgyűjtési párbaj legrosszabb fejleménye, hogy folytatódik a 2004. december 5-i ún. kettős népszavazással megkezdődött tendencia, a közvetlen demokrácia megnyilvánulási formáinak (pl. referendum, petíció) kiszajátítása a pártverseny szereplői által.

A svéd modell mint közellenség

A svéd modell bevezetésével való kölcsönös riogatás már jóval a hivatalos kampány előtt jelezte a Fidesz és az MSZP offenzívájának kezdetét a nyugdíjas társadalom felé. Alig hirdette ki Sólyom László a hivatalos kampányt, a Fidesz nyugdíjas tagozata már másnap bejelentette, hogy aláírásgyűjtést kezdeményeznek a nyugdíjasok érdekeinek védelmében. A petíció három kérdésben kéri az állampolgárok válaszát, de érdekes módon a három kérdésben elő sem fordul a „svéd modell” kifejezés, noha az MSZP és a Fidesz közötti polémia korábban éppen az egyéni számlás nyugdíjmodell, illetve Varga Mihály Fidesz-alelnök erről szóló nyilatkozata kapcsán bontakozott ki.

Az elmúlt évek választási kampányai alapján és a hazai társadalmi, demográfiai viszonyok ismeretében prognosztizálható volt, hogy a kampány közeledtével a nagy pártok kommunikációjában egyre gyakrabban kerül elő a nyugdíjasok érdekeinek védelme. Ez a pártok részéről racionális lépés, hiszen a legnépesebb társadalmi csoportról van szó, amelyik a kevéssel több, mint tízmilliós magyarországi népesség csaknem harmadát teszi ki. A Fideszt és az MSZP-t valószínűleg az a meggyőződés is vezérli, hogy a 3 millió 31 ezer fős nyugdíjas szavazótábor elégedettsége (vagy elégedetlensége) lakmuspapírként jelzi a kormányzással kapcsolatos hangulatot.

Mindezek fényében korántsem váratlan, hogy az MSZP miniszterelnök-jelöltje, Mesterházy Attila azonnal reagált a Fidesz bejelentésére, és hasonló aláírásgyűjtést kezdeményezett. E lépésre részben már maga a párt szavazóinak korösszetétele is magyarázatot ad, hiszen az MSZP szavazótáborában felülreprezentáltak a nyugdíjasok (a Medián [mérése](#) szerint az

összes szocialista szavazó 48%-a), akik érthetően anyagi és mentális biztonságuk megteremtésében érdekeltek. Ez a választói korösszetétel rendkívül leszűkíti az MSZP mozgásterét, kellemetlen helyzetekbe sodorva a pártot (pl. a 13. havi nyugdíj biztosítása, majd visszavonása kapcsán).

Ugyanakkor a nyugdíjas szavazók esélyt is kínálnak a párt számára, mert minden más rétegnél stabilabb és mozgósíthatóbb választói bázist jelentenek. A nyugdíjrendszer jövőjéről szóló vitával nem várt lehetőség nyílt az MSZP számára, hogy hosszú idő óta először pozitív üzeneteket küldjön választóinak egy csoportja felé, és ellentámadásba lendüljön a Fidesz kommunikációjával szemben.

A Medián felmérése szerint a Fidesz nyugdíjas szavazói ugyan csak a szocialista nyugdíjas törzsszavazók alig több mint felét (26%) teszik ki, ámde a néppártként kommunikáló és szerveződő Fidesz nem mondhat le egyetlen társadalmi csoport képviseléről sem. A néppárti arculat és retorika mellett a demográfiai tények józan tudomásulvétele is arra sarkallja a legnagyobb ellenzéki erőt, hogy minél nagyobb szeletet próbáljon kihalászni a nyugdíjas társadalomból.

Különösen figyelemre méltó, hogy, bár a svéd modell váltotta ki a nyugdíjrendszer jövője körül kipattant vitát, valójában éppen ez a kérdés sikkadt el először az aláírásgyűjtési kampányban. A nagy pártok láthatóan az alapkérdésekben egyetértenek, legalábbis erre utal, hogy a Fidesz és az MSZP kérdőíve nagyrészt fedi egymást. Mindkét párt kizárja a nyugdíjkorhatár 70 évre történő emelését és a nyugdíjak értékének 15-20%-os csökkenését.

A Fidesz aláírásgyűjtő íve nemcsak a ténylegesen néven nem nevezett svéd modell, hanem a nyugdíjpénztárak privatizálásának elutasításához is kéri a választók támogatását, ami nem meglepő annak fényében, hogy a választók nagy része csupán hallott a svéd modellről, de annak tartalmát nem ismeri, ellenben a privatizáció – különösen a szociális ellátórendszerekkel kapcsolatban – mindig alkalmas a veszélyérzet felidézésére. A névleges

egyéni számításon alapuló nyugdíjrendszer kérdésének negligálása utalhat arra is, hogy a Fidesz – ellentétben az MSZP-vel – nem kíván deklaratív módon elköteleződni a nyugdíjrendszer változatlansága mellett. Ez racionális döntésnek tekinthető, hiszen így a párt egy ellenkező tartalmú program felvállalása esetén jóval kisebb csalódást okozhat, mint a nyugdíjasok védelmezőjének régi szerepébe merevedett, és ezért a tervet egészében elvető MSZP.

Következtetések

Az ún. svéd modell maga is a jóléti rendszer egyik válságtünetére adott válaszként született meg az 1990-es évek elején. A modell svédországi bevezetését széleskörű politikai és társadalmi egyeztetés előzte meg. Magyarországon még valódi szakpolitikai vita sem alakult ki a modell prognosztizálható hatásairól, előnyeiről és hátrányairól, de az máris kölcsönös ijesztgetés tárgya a pártok kezében. Ráadásul a két nagy párt aláírásgyűjtése biankó csekk kitöltésére kéri a választókat, hiszen a nyugdíjrendszer sorsát nem a mostani aláírásgyűjtési kampány kimenetele fogja eldönteni, még csak nem is valamilyen politikai konszenzus, hanem elsősorban olyan objektív tényezők alakulása, mint a társadalom egészségügyi állapota és népesedési mutatója.

Jelenleg Magyarországon – akárcsak Európa legtöbb országában – a teljes termékenységi arányszám jóval a kívánatos egyszerű reprodukciós szint – kettőnél több gyermek – alatt van, ami azt a fenyegető perspektívát vetíti előre, hogy az aktív korú népesség szűkülése a nyugdíjrendszer összeomlását eredményezheti. A nyugdíjrendszer sorsa túlságosan szorosan függ a társadalom önreprodukciós képességétől, és túl sok szakpolitikai területet érint ahhoz, hogy a pártok eleve kizárják bármilyen irányú reform közép és hosszú távú lehetőségét.

Emellett a nagy pártok által kezdeményezett petíció eleve elhibázott, hiszen a Fidesz és az MSZP egyaránt a nyugdíjasok védelmére hivatkozik, miközben az egyéni számlás nyugdíjrendszer bevezetése nem a mai magyar nyugdíjasokat, hanem éppenséggel a mai

fiatalokat, vagyis a jövő nyugdíjasait érintené. Amennyiben ugyanis a jelenlegi nyugdíjrendszer a svéd modell szerint alakulna át, úgy az állampolgároknak már fiatalon el kellene kezdeniük a járadékok fizetését a nyugdíjpénztárba, hogy idős korukra megfelelő ellátást biztosítsanak maguknak.

Végezetül meg kell állapítanunk, hogy az egyéni számlás nyugdíjrendszer következményeinek mérlegelésekor a szakpolitikai megfontolásokon kívül figyelembe kell venni a svéd modell mögött meghúzódó társadalomfilozófiát is. A svéd modell társadalmi hasznossága leginkább a fiatalabb generációk szocializációjában nyilvánulhat meg, a tervezésre, a racionális döntéshozatalra, a kockázat-haszon kalkulálására való képesség elsajátításának elősegítésén keresztül. Az egyéni életút megtervezése és az ahhoz szükséges eszközök keresése az a készség, amely nélkül az individuum nehezen igazodhat el akár a sok egyén különböző érdekeinek békés összehangolását végző demokrácia, akár a piacgazdaság terepén. Ám úgy tűnik, hogy a magyar pártrendszer fő erőinek az irányvonala még nem a társadalom hosszú távú érdekei szerint alakul, amit jól mutat, hogy a nyugdíjasok népes szavazótáborának mozgósításán és a közbeszéd tematizálásán kívül más érdemi szerepe nincsen a két nagy párt által kezdeményezett petíciónak.